

**SUUN TERVEYDEKSI –
Tieto tukee terveyttä elämän eri vaiheissa**

**Suun ja hampaiden huollon
suun terveyden edistämisen
toimintamalli**

**Maija Tytärniemi
Suuhygienisti
4.1.-30.9.2010 (1. osa)
ja 15.8.-30.9.2011 (2. osa)**

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 SUUN TERVEYDEKSI - PROJEKTIN TAVOITTEET	
Tieto tukee terveyttä elämän eri vaiheissa - projekti 4.1.-30.9.2010	5
Ikäihmisten suun terveydenhoito - projekti 15.8.-30.9.2011	6
3 SUUN TERVEYDEKSI - TIETO TUKEE TERVEYTTÄ ELÄMÄN ERI VAIHEISSA	
Peruspalvelukuntayhtymä Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen toimintamalli	7
3.1 Perheellistyminen, lapset ja nuoret - suun terveydenhoito	7
3.1.1 Odottava perhe - perheen tukeminen suun terveyteen	7
3.1.2 Neuvolaikäisten vanhemmat - lasten suun terveyden vahvistaminen	8
3.1.3 Varhaiskasvatusryhmien päivähoitoikäisten hoitajat ja ohjaajat - lasten suun terveyden vahvistaminen	10
3.1.4 Koululaiset ja heidän vanhemmat - esikouluikäisten ja koululaisten (I-VI lk sekä VII-IX lk) suun terveyden vahvistaminen	11
3.1.5 Opiskelijat - oman suun terveyden vahvistaminen	14
3.2 Yhteistyössä suun terveyden edistämistä	15
3.2.1 Apteekkihenkilöstö - yhteistyö	15
3.2.2 Yhdistykset, järjestöt, yhteisöt - yhteistyö	15
3.2.3 Työttömät - oman suun terveyden vahvistaminen	16
3.2.4 Päivätoimintakeskukset - yhteistyö	16
3.3 Ikäihmisten suun terveydenhoito	17
3.3.1 Kotona asuvien ikäihmisten suun terveydenhoidon tukeminen	19
3.3.2 Palveluasunnoissa ja vuodeosastoilla asuvien ikäihmisten suun terveydenhoidon tukeminen	19
3.4. Suunnittelu ja toteumataulukko	20
4 LÄHTEET	23
Liite 1 Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämistyön nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus (ryhmät 1.- 6.)	
Liite 2 Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon ikäihmisten suun terveydenhoidon nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus (ryhmät 10. - 11.)	

1 JOHDANTO

SUUN TERVEYDEKSI - Tieto lisää terveyttä elämän eri vaiheissa projektissa on ollut tarkoitus kehittää Peruspalvelukuntayhtymä Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen rakenteita sekä vahvistaa Ppky Selänteen peruskuntien suun terveydenhuollon ammattilaisten kanssa yhteistä osaamista rakentamalla neljästä eri toimintakulttuurista (Haapajärvi, Kärsämäki, Pyhäjärvi ja Reisjärvi) yksi yhteinen toimintamalli, **Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen toimintamalli**. Yhtenäisen toimintamallin tavoitteena on suuterveyden lisääminen, suun terveyteen liittyvien terveyserojen kaventaminen sekä laadukas suun terveyden edistämistyö. Toimintamallissa tuetaan suun terveyden edistämistyön toteutumista ja osaamista sekä moniammatillista työskentelyä hyvinvointisuunnitelman mukaisesti. Toimintamallissa on huomioitu myös Ppky Selänteen alueen kouluterveyskyselyjen tulokset.

SUUN TERVEYDEKSI -projekti ja projektissa tuotettu toimintamalli on osa STM:n Kaste-ohjelman rahoittaman Terveempi Pohjois-Suomi hankkeen Oulun Eteläisen osahankkeen Ppky Selänteen hankeosiota. SUUN TERVEYDEKSI -projekti on toteutettu kahdessa osassa: ensimmäinen osa toteutettiin 4.1.- 30.9.2010 ja toinen osa 15.8. - 30.9.2011. Ensimmäinen osa työstettiin hammashuollon omassa työkokouksessa 11.2.2010 sekä Tyrnikoulutuksissa 23.2., 25.3. ja 20.5.2010. Työstettävän toimintamallin lähtökohtana oli Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus, joka toteutettiin kyselynä (liite 1). Ensimmäisessä osassa valmistui toimintamalli seuraaville ryhmille: odottava perhe, neuvolaikäisten vanhemmat, varhaiskasvatusryhmien päivähoitoikäisten hoitajat ja ohjaajat, koululaiset ja heidän vanhemmat, opiskelijat sekä apteekkihenkilöstö. Valtioneuvoston asetus lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta oli astunut voimaan 1.7.2009 ja tämän takia se otettiin ensimmäiseksi painopistealueeksi Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon terveyden edistämisen toimintamalliin. Toimintamallin ensimmäisestä osasta järjestettiin Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon henkilöstölle ja terveydenhoitajille yhteinen keskustelutilaisuus. Suun ja hampaiden huoltoon muodostettiin suun terveydenedistämisyöryhmä, jossa on edustus jokaisesta peruskunnasta eli neljä yhdyshenkilöä sekä vastaava suuhygienisti. SUUN TERVEYDEKSI - projektin toisen osan teemana oli ikäihmisten suun terveydenhoito. Tämän osan lähtökohtana olivat Ppky Selänteen hoito- ja vanhustyönjohtajilta yhteisissä keskusteluissa kerätyt palvelujen piirissä olevien ikäihmisten suun terveydenhoidon tarpeet ja palvelujen piirissä olevien ikäihmisten lukumäärä sekä Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon ikäihmisten suun terveydenhoidon nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus (liite 2). Ikäihmisten suun

terveydenhoito tulee olemaan Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon painopistealueena vuonna 2013, jolloin myös vanhuspäälvelulaki pitäisi olla valmis.

Ppky Selänteen ja sen jäsenkuntien hyvinvointikertomuksessa raportoidaan kuntalaisten hyvinvoinnista, siihen vaikuttavista tekijöistä, hyvinvointitarpeista ja kehittämiskohteista. Myös suuterveyden edistämislle ja seurannalle tulisi nimetä vastuuhenkilö. Kuntien hyvinvointistrategiaan voidaan kirjata suun terveyden edistämisen tarpeet ja tavoitteet, ongelmia ehkäisevät toimet ja suun terveyden edistämisen palvelut sekä niiden toteuttamiseen tarvittavat voimavarat ja toiminnan tulosten arviointimittarit kuten *Terveyden edistämisen politiikkaohjelman toteuttaminen suun terveydenhuollossa* asiakirjassa mainitaan. Suun terveyden edistämistä kuvaavien indikaattoreiden tulee kuvata kuntalaisten suun terveystottumusten ja valintojen kehittymistä sekä suun terveyttä edistävien ja vahvistavien ympäristöjen kehittymistä kunnassa. Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen toimintamallia on tarkoitus tarkastella Ppky Selänteen hyvinvointisuunnitelmien ja -kertomusten laadinnan yhteydessä.

Suun terveyden edistämistyötä on tehty jo perinteisesti moniammatillisena mm. terveydenhoitajien, koulutoimen ja sosiaalitoimen kanssa. SUUN TERVEYDEKSI -projektissa luotu suun terveyden edistämisen toimintamalli huomioi myös yhdistykset voimavarana ja kumppanina. Terveyden edistämisen päämäärien saavuttaminen suun terveydessä edellyttää yhteistyötä. SUUN TERVEYDEKSI -projektin myötä on viritelty ajatusta Kalajokilaakson yhteisen suun terveyden edistämisen yhdyshenkilöiden työkokousten käynnistämislsestä vastaavalla alueella kuin nyt aluehammaslääkärit ja vastaavat suuhygienistit kokoontuvat.

Suun terveyden edistämisen toimintamallin myötä Ppky Selänteen peruskunnissa toteutetaan suun terveyden edistämistyötä uusien rakenteiden mukaisesti kuntalaisten omaa vastuuta vahvistaen elämänpääriaajattelumalli huomioiden. Tavoitteena on kuntalaisten hyvä suun terveys "vauvasta vaariin". Kuitenkin tätä raporttia kirjoitettaessa tiedämme, että hallitus leikkaa terveyden edistämisen määrärahoja Suomessa, vaikka laki velvoittaa terveyden edistämiseen ja vaikka uuden terveydenhuoltolain tavoitteena on terveyden edistämistyön merkittävä lisääminen.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ohjelmia, ohjeistuksia ja suosituksia:

Terveyden edistämisen politiikkaohjelma

Terveyden edistämisen politiikkaohjelman toteuttaminen suun terveydenhuollossa

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointiohjelma

Kuntien hyvinvointisuunnitelmat (Haapajärvi, Kärsämäki, Pyhäjärvi ja Reisjärvi)

Kouluterveyskyselyt 2009 (Haapajärvi, Kärsämäki, Pyhäjärvi, Reisjärvi)

Terveys 2015 sekä Hyvinvointi 2015

2 SUUN TERVEYDEKSI - PROJEKTIN TAVOITTEET

Terveempi Pohjois-Suomi

Oulun Eteläisen osahanke, Ppky Selänteen hankeosio

Suuhygienisti Maija Tytärniemi

Ppky Selänne, Suun ja hampaiden huolto

TIETO TUKEE TERVEYTTÄ ELÄMÄN ERI VAIHEISSA -projekti 4.1.-30.9.2010

SISÄLTÖ:

Suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen rakenteiden kehittäminen sekä osaamisen vahvistaminen

TAVOITTEET JA ARVOT:

Tavoitteet:

1. Yhtenevä Ppky Selänteen hankeosion kanssa:

- suun terveyden edistämistyön kehittäminen sekä osaamisen ja sitoutumisen vahvistaminen
- kuntalaisten oman vastuun vahvistaminen ja tukeminen sekä palvelujen vaikuttavuuden parantaminen
- aiemmissa projekteissa ja käytännön työssä luotujen hyvien toimintamallien hyödyntäminen

2. Yhtenevä Terveyden edistämisen politiikkaohjelma suun terveydenhuollossa (STM Maija Perho) kanssa:

- terveyden edistämisen voimakkaamman panostuksen vahvistaminen - ehkäisy on pitkällä tähtäimellä sairauksien hoitoa halvempaa ja siihen tulisi panostaa entistä enemmän
- yhteistyön lisääminen eri järjestöjen ja toimijoiden kanssa

Arvot:

Yhdenmukaiset Ppky Selänteen arvojen kanssa, joita ovat

- oikeudenmukaisuus
- asiakaslähtöisyys
- inhimillisyys
- tuloksellisuus

STRATEGINEN PÄÄMÄÄRÄ:

Hyvä suun terveys ja suun hyvä olo "vauvasta vaariin" yleinen toimintakyky ja voimavarat huomioiden elämänkaaren eri vaiheissa aktiivista toimijuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistaen

Terveempi Pohjois-Suomi
Oulun Eteläisen osahanke, Ppky Selänteen hankeosio
Suuhygienisti Maija Tytärniemi
Ppky Selänne, Suun ja hampaiden huolto

IKÄIHMISTEN SUUN TERVEYDENHOITO -projekti 15.8.-30.9.2011

SISÄLTÖ:

Suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen rakenteiden kehittäminen sekä osaamisen vahvistaminen

TAVOITTEET JA ARVOT:

Tavoitteet:

Yhtenevä Ppky Selänteen hankeosion kanssa:

- suun terveyden edistämistyön kehittäminen sekä osaamisen ja sitoutumisen vahvistaminen
- ikäihmisten oman vastuun vahvistaminen ja tukeminen sekä palvelujen vaikuttavuuden parantaminen
- aiemmissa projekteissa ja käytännön työssä luotujen hyvien toimintamallien hyödyntäminen

Arvot:

Arvot yhdenmukaiset Ppky Selänteen arvojen kanssa, joita ovat

- oikeudenmukaisuus
- asiakaslähtöisyys (ikäihmiset ovat aktiivisia toimijoita)
- inhimillisuus
- tuloksellisuus

STRATEGINEN PÄÄMÄÄRÄ:

Ikäihmisten hyvä suun terveys ja suun hyvä olo yleinen toimintakyky ja voimavarat huomioiden sekä kotona ja palvelukodeissa asuvien ikäihmisten suun terveydenhoidon tukeminen vanhuksen yleiskunto ja toimintakyky sekä hoidettavuus huomioiden

3 SUUN TERVEYDEKSI - TIETO TUKEE TERVEYTTÄ ELÄMÄN ERI VAIHEISSA

Peruspalvelukuntayhtymä Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen toimintamalli

3.1 Perheellistyminen, lapset ja nuoret - suun terveydenhoito

3.1.1 Odottavan perheen tukeminen suun terveyteen

Perhevalmennustilaisuudet (suuhygienisti tai hammaslääkäri):
odottava perhe/ ensisynnyttäjät:

- toiminta yhteistyössä äitiysneuvolan terveydenhoitajien kanssa
- suun ja hampaiden tarkastus hammaslääkärin tai suuhygienistin vastaanotolla (odottavien äitien maksuton hammastarkastus)
- ensimmäistä lasta odottavan perheen suun ja hampaiden terveydenhoidon ohjaus osallistavana keskusteluna (suuhygienisti)
- tavoitteet "Neuvolaikäisten suun terveyden edistämisen yhteistyötoimintamallin" (Stakes 28.5.2009, info.stakes.fi) mukaisesti:
 1. Vanhempien suu on terve ennen lapsen syntymää
 2. Vanhemmat tietävät, että hampaiden reikiintyminen on syljen välityksellä tarttuva tauti
 3. Vanhemmat tietävät, että heidän ravinto-, terveys- ja suunhoitotottumuksensa periytyvät lapselle.
- tilastointi Efficaan: terveysneuvonta-aika/odottava perhe

Terveysneuvonta - jaettava materiaali

(yhtenäinen materiaali Ppky Selänteen hammashoitoloihin ja äitiysneuvoloihin)

- Hampaiden hoito-ohjeet
Odottava perhe, odottava äiti ja isä, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Odottavan äidin kaunis hymy, Kajaanin AMK
- Hampaiden hoito-ohjeet
Isovanhemmat ja lapsen hoitajat, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Hyvää pikkuhampaille ja korville, Leaf ja MLL
- Näin edistät suusi terveyttä, Suomen Hammaslääkäriliitto
- Näin puhdistat hampaasi, Suomen Hammaslääkäriliitto
- Ientulehdukset, Suomen Hammaslääkäriliitto

Linkit www.lapsenhampaat.fi www.leaf.fi www.fazer.fi/xylimax
www.kaypahoito.fi > Suositukset > Aakkosissa: Kariuksen hallinta

Äitiyspakkauksessa on vauvalle hammasharja sekä Suomen Hammaslääkäriliiton ohjeet "Terveet hampaat ja suu lapsellesi" vauvan suunhoito-opas.

3.1.2. Neuvolaikäisten vanhemmat - lasten suun terveyden vahvistaminen

1-2v., 3-4v., 5-6v. suun terveydestä tarkastuksen yhteydessä (hammas-
hoitaja, suuhygienisti tai hammaslääkäri):

- toiminta yhteistyössä lasten neuvolan terveydenhoitajien kanssa
- lapset kutsutaan suun terveystarkastukseen ja terveystarkastukseen;
 - 8 kk ja 2 v.: neuvolaterveydenhoitaja kehottaa varaamaan ajan hammashoitajan vastaanotolle, varataan aikaa 30-40 min
 - 3 ja 4 v.: lähetetään kotiin kirje, jossa on varattu aika joko hammashoitajan tai suuhygienistin vastaanotolle
 - 5 ja 6 v.: lähetetään kotiin kirje, jossa on varattu aika joko suuhygienistin tai hammaslääkärin vastaanotolle
- tavoitteet "Neuvolaikäisten suun terveyden edistämisen yhteistyötoimintamallin" (Stakes 28.5.2009, info.stakes.fi) mukaisesti:

0-2 v.

1. Vanhempien vastuu lapsen suun terveydestä
2. Reikiintymistä aiheuttavien bakteerien tartunnan estäminen
3. Vanhemmat tutustuvat lapsen hampaiden harjaamiseen ja harjaavat lapsen hampaat aamuin illoin fluorihammastahnalla heti 1. hampaan puhjettua suuhun - hampaiden harjaamisesta tulee tapa
4. Lapsi syö säännöllisinä ruoka-aikoina
5. Ksylitolin käyttö syömisen jälkeen voidaan aloittaa 1,5 vuoden iässä.
6. Lapsen janojuoma on vesi
7. Tutin ja tuttipullon käytön lopettaminen, kun lapsi on 2-vuotias.

3-4 v.

1. Vanhempien vastuu lapsen suun terveydestä
2. Lapsi on tottunut hampaiden harjaamiseen - hän osallistuu siihen itse, mutta vanhemmat harjaavat lapsen hampaat fluorihammastahnalla aamuin illoin
3. Lapsella on säännöllinen ateriarytmi
4. Ksylitolin käyttö syömisen jälkeen 3-5 kertaa päivässä
5. Lapsen janojuoma on vesi
6. Makeiset eivät kuulu lapsen arkeen

5-6 v.

1. Lapsi osaa jo osin itse harjata hampaansa mutta vanhempien apu on edelleen tarpeen - hampaiden pesu fluorihammastahnalla aamuin illoin on juurtunut tapa.
 2. Lapsella on säännöllinen ateriarytmi
 3. Lapselle ei anneta makeaa päivittäin, mahdollinen herkutteluhetki kerran viikossa tai harvemmin
- SM-testit tarvittaessa

Terveysneuvonta - ja e t t a v a m a t e r i a a l i

(yhtenäinen materiaali Ppky Selänteen hammashoitoloihin ja lasten neuvoloihin)

Jaettava materiaali toimii tiedonjakokanavana kaikille perheenjäsenille.

8 kk ja 2 v.

- Hampaiden hoito-ohjeet
Pikkuvauvat ja parivuotiaat, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Hampaiden hoito-ohjeet
Isovanhemmat ja lapsen hoitajat, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Hyvää pikkuhampaille ja korville, Leaf ja MLL
- hammasharja, Oral-B

3 v. ja 4 v.

- Lapsesi hampaat ovat sinun vastuullasi, Jordan
- Lisäfluorisuositukset Ppky Selänteen alueella
- hammasharja, Oral-B

5 v. ja 6 v.

- Hampaiden hoito-ohjeet 5-6 v., Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Lisäfluorisuositukset Ppky Selänteen alueella
- hammasharja, Oral-B

Imeväis- ja leikki-ikäisten lasten terveyskortissa (nevolakortissa) "Suun terveys" - sivu v. 2011 alusta alkaen. Suun terveys on osa lapsen kokonaisterveyttä.

Linkki www.lapsenhampaat.fi (Ohjeet: Odottavat-6v.)

Tieto-taitoa:

Kirsti Hurmerinta, Päivi Hölttä, Raija Johansson, Pirkko Leppäluoto, Anne Nordblad, Leena Packalen, Pirjo-Leena Rehnfors, Seija Sihvola, Jorma Tenovuo Lapsen suun terveydenhoito - nevolakäsikirja, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Jyväskylä 1993

Käypä hoito suositukset, Kariuksen hallinta

www.kaypahoito.fi

Neuvolaikäisten lasten suun terveyden edistäminen -opas neuvoloille, info.stakes.fi

Terve suu, Terveyskirjasto

www.terveyskirjasto.fi >Terveystiedon edistäminen > Terve suu

Terveet hampaat ja suu lapsellesi - vauvan suunhoito-opas, Suomen Hammaslääkäriliiton Terveystiedon edistämisen työryhmä

www.hammaslaakariliitto.fi/suun-terveys/suun-hoito/vauvan-suunhoidon-opas/

3.1.3 Varhaiskasvatusryhmien päivähoitoikäisten hoitajat ja ohjaajat - lasten suun terveyden vahvistaminen

Päivähoitoryhmät (hammashoitaja tai suuhygienisti)
päiväkoti, perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito
sekä
seurakunnan lasten kerhot ja perhekahvilat

Ohjelma: 1) hoitohenkilöstölle ja vanhemmille: suun terveyttä edistävät valinnat, suun terveyteen vaikuttavat tekijät, suun omahoito, suun terveydenhoidon palvelut sekä Valtioneuvoston asetus lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta
2) lapsille: suun terveyttä edistävä näkökulma leikkien ja harjoitellen

Valtioneuvoston asetuksesta (...lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta) ja Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämisen toimintamallista pidetään infotilaisuus varhaiskasvatuksen henkilöstölle.

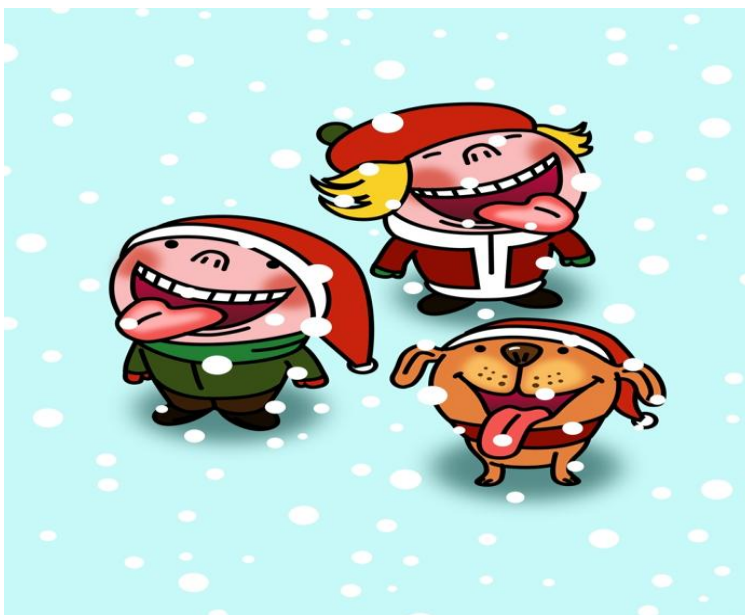
Päivähoitoikäisten hoitajille kootaan lasten suun hoidosta tietopaketti.

Lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmaan lisätään kysymys lapsen päivittäisistä suun ja hampaiden hoitotottumuksista.

Pyritään järjestämään ksylitolipastilli ruokailujen jälkeen.

Linkki

www.stal.fi/lehdet_kirjat_ammattilliset_julka/hymyssa_suin-sinun_terveydekse/

3.1.4 Koululaiset ja heidän vanhemmat - esikouluikäisten ja koululaisten (I-VI lk sekä VII-IX lk) suun terveyden vahvistaminen

a) Koululaiset ja heidän vanhemmat, esikoululaiset sekä I-VI lk

V a n h e m p a i n i l l a t (suuhygienisti, hammashoitaja):

Asiana mm. karkiton koulu: "Nyt on koulupäivä - ei karkkipäivä" - karkit pois koulusta.

Kouluyhteisön t e r v e l l i s y y s j a t u r v a l l i s u u s tarkastetaan joka kolmas vuosi (Valtioneuvoston asetus lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 12§) yhteistyössä mm. oppilaitoksen ja sen oppilaiden sekä kouluterveydenhuollon kesken. Havaittujen puutteiden korjaamista seurataan vuosittain.

Esikouluikäisille ja alakouluikäisille pyritään järjestämään yhteistyössä kuntien sivistystoimen kanssa k s y l i t o l i p a s t i l l i kouluaterian päätteeksi.

Suun terveydeksi -t i e d o t e vanhemmille joka lukuvuosi reissuvihkon väliin ja/tai koulujen omille nettisivuille (nettisivut yhteistyössä koulun kanssa)

Sisältö kaikille luokille:

- vanhemmilla on vastuu lapsen suun terveydenhoidosta
- pysyvät hampaat puhkeavat > lapsen omahoidon tukeminen
- hampaiden harjaus aamuin - illoin fluorihammastahnalla
- terveellinen välipala ja janojuomaksi vesi
- ksylitolin käyttö aterioiden jälkeen
- koko perheen yhteinen ateria
- napostelun välttäminen
- linkki www.lapsenhampaat.fi
... ja lisäksi 5-6 lk:
 - mistä eroosio syntyy ja mikä on sen vaikutus
 - tupakka ja suun terveys

Linkit www.lapsenhampaat.fi (Ohjeet 0-12 v.)

www.stal.fi/lehdet_kirjat_ammattilliset_julka/hymyssa_suin-sinun_terveydekse/

www.selmane.net > Terveysten- ja sairaanhoito > Suun ja hampaiden huolto

Koululaisten r y h m ä t e r v e y s n e u v o n t a a järjestetään kaksi kertaa lukuvuodessa (hammashoitaja):

1.

Kaikille alakouluikäisille järjestetään koululla hammasharjojen jako ja hampaiden harjausopetus sekä plakkivärjäys (plakkivärjäys joko koululla luokkaryhmissä tai integroituna hampaiden tarkastuskäyntiin)

2.

Yhteisöllinen terveyden edistäminen koululla (toiminnallinen menetelmä, jossa lapset osallistuvat keskusteluun ja toimintaan vertaisryhmässä)

Ohjelma: omahoito - hampaiden harjaus 2 x pv ja merkitys

fluorin ja ksylitolin merkitys

ruokailut ja napostelut

janojuoma

S u u n t e r v e y d e n e d i s t ä m i s t y ö r y h m ä (Ppky Selänteen peruskuntien hammashoidon yhdyshenkilöt ja vastaavasta suuhygienisti) valmistelee työkokouksissaan koululaisille suun terveyden edistämisen ohjelman - eri luokkaryhmille omansa sekä toteuttamismenetelmät ja -tavat. Suun terveysneuvontamateriaalia on runsaasti käytettävissä neljän peruskunnan alueen hammashoitoloissa.

I l k, V l k: s u u n t e r v e y s t a r k a s t u k s e t (hammaslääkäri) toteutetaan Valtioneuvoston asetuksen mukaisesti.

Kukin peruskunta jatkaa suun ja hampaiden terveystarkastuskäytäntöjään entiseen tapaan, mutta kuitenkin siten, että asetuksen minimivaatimukset täyttyvät.

Kouluikäisten suun terveystarkastuksen tuloksesta tiedotetaan kotiin "Iloisen hymyn evästys" tiedotteella.

Alakoulut (e=esikouluryhmä)

Haapajärvi: Martinmäki e, Kumiseva e, Oksava, Parkkila e, Tiitto e ja Välioja

Kärsämäki: Frosterus e, Ranta, Saviselkä e ja Venetpalo e

Pyhäjärvi: Emoniemi e, Hiidenkylä e, Rannankylä e, Ruotanen e ja Ikosen koulu e

Reisjärvi: Kalaja, Leppälahti e ja Niemenkartano sekä päiväkotit Tuulenpesän e

b) Koululaiset ja heidän vanhemmat, VII-IX lk

Ryhmäterveysneuvonta yhteistyössä opettajien ja terveydenhoitajien kanssa (suuhygienisti ja hammashoitaja):

- "suuterveyspäivä", jossa tapahtuman eri toimipisteissä haetaan tietoa suun hoitoon ja sairauksiin liittyvistä asioista ja keskustellaan niistä (tämä neuvontamalli vahvistaa koululaisten päätöksentekotaitoja/valintoja)

tai

- luokkaryhmissä tapahtuva terveysneuvonta

Ohjelma: "Suunhoito-opas yläkouluille" (T. Jormanainen ym. 2008)

8. ja 9. lk:n kouluterveyskyselyn tulokset

Suuhygienisti tai yläasteen suun terveysneuvontaa tekevä hammashoitaja osallistuu tarvittaessa suun terveydenhoidon asiantuntijana oman kuntansa koulun työryhmään, joka suunnittelee terveystieto-opetuksen sisältöä.

Suun terveyden edistämisryhmä (Ppky Selänteen peruskuntien hammashoidon yhdyshenkilöt ja vastaavasta suuhygienisti) valmistelee työkokouksissaan yläasteikäisille suun terveyden edistämisen ohjelman, toteuttamismenetelmät ja -tavat.

Ruokapalvelun ja koulun kanssa yhteistyössä pyritään järjestämään ksyli t o l i p a s t i l l i e n jako lounasruokailun jälkeen, limppariautomaatit pyritään saamaan pois yläkouluilta ja tuetaan terveellisen välipalan mahdollisuutta - ei karkkikioskeja.

VIII lk: s u u n t e r v e y s t a r k a s t u s (hammaslääkäri) toteutetaan Valtioneuvoston asetuksen mukaisesti.

Kukin peruskunta jatkaa suun ja hampaiden terveystarkastuskäytäntöjään entiseen tapaan, mutta kuitenkin siten, että asetuksen minimivaatimukset täyttyvät.

J a e t t a v a a m a t e r i a a l i a: 9 luokkalaisille laaditaan "Oman suun terveydenhoito" tietopaketti, jossa korostuu mm. oman suun terveydenhoidon oma vastuu jatkossa, kun koululaiset lähtevät kouluyhteisöstä ja omien valintojen merkitys korostuu elämässä. Tavoitteena on, että nuori ymmärtää, että suun terveys on hänen omalla vastuullaan samoin myös suun ja hampaiden hoitoon hakeutuminen.

Yläkoulut

Haapajärvi: Haapajärven yläaste

Kärsämäki: Frosteruksen koulu

Pyhäjärvi: Salmen koulu

Reisjärvi: Kisatien koulu

3.1.5 Opiskelijat - oman suun terveyden vahvistaminen

Oppilaitoksissa järjestetään **i n f o t i l a i s u u s** (suuhygienisti, hammashoitaja) Valtioneuvoston asetuksista (Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveyden-huollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta, 28.5.2009, www.stm.fi) sekä hammashoitolan esittely ja samansisältöinen info jää pysyvästi oppilaitosten ilmoitustaululle.

Suun terveysneuvontaa toteutetaan yhteistyössä oppilaitosten terveydenhoitajan kanssa. Terveydenhoitajan vastaanottohuoneessa on suun terveydenhoitoon liittyvää **j a e t t a v a a m a t e r i a a l i a** hampaiden harjaamisesta
hammastikun ja -langan käytöstä
ksylitolituotteista sekä
tupakasta ja suun terveydestä

Opiskeluympäristön **t e r v e e l l i s y y s j a t u r v a l l i s u u s** tarkastetaan joka kolmas vuosi (Valtioneuvoston asetus lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 12§) yhteistyössä oppilaitoksen ja sen opiskelijoiden, opiskeluterveydenhuollon ja muiden asiantuntijoiden kesken. Havaittujen puutteiden korjaamista seurataan vuosittain.

M ä ä r ä a i k a i s e t s u u n t e r v e y s t a r k a s t u k s e t (hammaslääkäri) vähintään kerran opiskeluaikana.

Nuoren oman suun terveydenhoitamisen oma vastuu korostuu - tavoitteena on, että nuori ymmärtää, että suun terveys on hänen omalla vastuullaan samoin myös suun ja hampaiden hoitoon hakeutuminen.

Linkit www.selmane.net > Terveyden- ja sairaanhoito > Suun ja hampaiden huolto
www.terveyskirjasto.fi > Terveyden edistäminen > Terve suu
www.leaf.fi ja www.fazer.fi/xylimax (Leaf ja Fazer: ksylitolitietoa)

Oppilaitokset:

Haapajärvi (3): lukio, Hai Haapajärven ammattiopisto (maa- ja metsätalous sekä liiketalous) ja Keski-Pohjanmaan AMK (liiketalous)

Kärsämäki (1): lukio

Pyhäjärvi (2): lukio ja NAO Nivalan ammattiopisto (kone- ja metalliala, hotelliala sekä kiviala)

Reisjärvi (3): lukio, Reisjärven Kristillinen Opisto ja Luovi Reisjärven toimipiste

3.2 Yhteistyössä suun terveyden edistämistä

3.2.1 Apteekkihenkilöstö - yhteistyö

Apteekkihenkilöstön kanssa yhteistyössä voidaan järjestää apteekin asiakkaille ja henkilökunnalle info/neuvontatilaisuus (neuvontapäivästä voi tiedottaa apteekin ikkunassa tai paikallislehdessä).

Suuhygienistien järjestämä IFDH-DAY (International Federation of Dental Hygienists) tapahtuma järjestetään maailmanlaajuisena vuosittain lokakuussa - teema vaihtuu vuosittain. Esimerkiksi tällainen tapahtuma sopii hyvin apteekkiympäristöön.

Linkit www.selanne.net > Terveys- ja sairaanhoito > Suun ja hampaiden huolto
www.ifdh.org sekä www.hammaslaakariliitto.fi > Suun terveys > Suun hoito

Apteekit:

Haapajärvi

Kärsämäki

Pyhäjärvi

Reisjärvi

3.2.2 Yhdistykset, järjestöt, yhteisöt - yhteistyö

Yhdistyksien, järjestöjen ja yhteisöjen yhteyshenkilöiden kanssa voidaan järjestää yhteinen t y ö k o k o u s t a i n e u v o n p i t o: "Kumppanuus suun terveyden edistämistyössä". Yhteyshenkilöt toimisivat linkkinä ryhmiensä ja Ppky Selänteen suun terveydenhoidon henkilöstön välillä, esim. yhteyshenkilöt olisivat tarvittaessa yhteydessä suuhygienistiin vaikkapa suun terveydenhoidon ryhmäintervention järjestämisessä.

Yhdistyksiä, järjestöjä ja yhteisöjä on paljon ja esimerkin luonteisesti mainittuna mm.

- Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestöt
- nuorisjärjestöt, urheilujärjestöt
- Martat
- maa- ja kotitalousnaiset
- eläkeläiset
- sydänkerhot, diabetesyhdistykset, syöpäyhdistykset

Ohjelma: Suun terveyden omahoidon tukeminen ja vahvistaminen

3.2.3 Työttömät - oman suun terveyden vahvistaminen

Suun terveydenedistämistä voidaan järjestää yhteistyössä terveydenhoitajan kanssa, esim. mini-interventio ja tarvittaessa asiakkaan ohjaus suun terveystarkastukseen hammashoitolaan.

3.2.4 Päivätoimintakeskukset

Henkilökunnalle ja asiakkaille voidaan järjestää yhteinen tieto-taitointerventio.

Ohjelma:

Suun terveyden omahoidon kannustaminen

Suun terveyttä edistävät ympäristöt

3.3. Ikäihmisten suun terveydenhoito

Väestön ikääntyminen on merkittävä yhteiskuntapolitiikan haaste. Väestön vanheneminen vaikuttaa merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja hoivapalvelumenoihin mutta normaali ikääntyminen ei heijastu suoraan palvelutarpeen kasvuna. Vanhuspalvelujen resurssien kehitykseen vaikuttavat tuleva väestökehitys, ikääntyvän väestön toimintakyky ja siinä tapahtuvat muutokset, laitospalvelujen piiriin siirtymisikä, palvelujen resurssimitoitus sekä hoidon ja hoivan priorisointi (K. Luoma, ym. 2003). Ikäihmisten määrän kasvu on niin nopeaa seuraavina vuosina ja vuosikymmeninä, että heidän palvelutarpeiden tyydyttämiseksi on suunnattava lisää resursseja. Palveluiden käyttöön vaikuttavat muutokset ikääntyvien toimintakyvyssä ja terveydentilassa, asuin- ja elinympäristön muutokset/mahdollisuudet sekä muutokset palvelujen järjestämisessä (K. Luoma, ym. 2003).

Hyvä suun terveys on jokaisen oikeus ja keskeinen osa hyvinvointia. Tiedetään, että suun sairauksilla on yhteys moniin vakaviin yleissairauksiin. Hammaslääkäriliitto on ehdottanut keväällä 2011 hallitusohjelmaan suun terveydenhuollon kehittämishanketta, jonka yhtenä terveystaloudellisenä tavoitteena on väestön vahva kannustaminen hammas- ja suun sairauksien ennaltaehkäisyyn ja omahoitoon. Suun terveydenhuollossa hoidontarve kasvaa - siihen vaikuttaa omalta osaltaan myös väestön vanheneminen (entistä useammalla ikääntyvällä ja vanhuksella on proteesin sijaan omat hampaat). Nyt viimeistään täytyy varautua suun terveydenhuollossa tulevien vuosien nopeaan ikärakennemuutokseen. Miten suun terveydenhuollossa pystytään tulevana vuosina takamaan tasavertaisia palveluja koko väestölle? Ennaltaehkäisy on aina edullisempaa kuin pitkälle edenneiden vaurioiden korjaaminen. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman hyvinvointipolitiikkaan kuuluu perusterveydenhuollon vahvistaminen. Hammashuollon palvelujen kehittäminen mainitaan uutena erityisenä painopisteenä. (www.hammaslaakariliitto.fi 22.8.2011)

Ikääntymisen myötä tapahtuvia muutoksia ihmisen toimintajärjestelmässä ei ole syytä korostaa liikaa. Yksilöiden väliset erot ikämuutoksissa ovat erittäin suuria mutta toisaalta yksilöt muuttuvat tavoilla, jotka luovat yhdenmukaisuutta ikäryhmien sisälle ja erottavat ikäryhmiä toisistaan (J. Kuusinen ja S. Paloniemi 2002). Ikäihmisten suun ja hampaiden terveydenhoidon toiminnassakin on huomioitava ikääntyvien erityispiirteet ja erityistarpeet. Ikäihmisten suu- ja hammassairauksien ennaltaehkäisyyn ja suun päivittäisen omahoidon tukemisessa ja neuvontatyössä suun ammattihenkilöstö tarvitsee myös kasvatusgerontologian ja gerogogian perustietoja. Toiminnan keskiössä on tällöin ikääntynyt ihminen, seniori itse, aktiivisena oppijana ja toimijana joko omissa kotiarjen oppimisympäristöissä tai laitoksessa, riippuen ikääntyvän toimintakyvystä ja voimavaroista. "Kolmannen iän" käsite avaa uuden

näkökulman ihmisen elämänvaiheisiin ja niiden ominaispiirteisiin ihmisen elämänkaareissa - myös oppimisen kannalta. Kolmas ikä on alun perin tarkoittanut yli 60-vuotiaita mutta on myöhemmin laajentunut tarkoittamaan yli 50-vuotiaita. Nykyisillä ikääntyneillä (yli 60-vuotiailla) on koko väestössä selvästi lyhyempi yleissivistävä ja ammatillinen koulutus kuin nuoremmilla ikäryhmillä (J. Kuusinen ja S. Paloniemi 2002). Tieto on luonteeltaan kasautuvaa ja niin on koulutukseen ja ohjaukseen osallistuminenkin: ne seniorit, jotka ovat osallistuneet aikaisemmin, osallistuvat todennäköisesti myös jatkossa (J. Kuusinen ja S. Paloniemi 2002).

Omatoimiset iäkkäät ihmiset käyttävät samoja terveydenhuollon palveluja kuin muutkin. Suunhoidon tarvetta voidaan kartoittaa terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisten tekemillä ehkäisevillä kotikäynneillä (kartoittava kysely suun terveydestä). Kotona käyvä omahoitaja (kotisairaanhoido) pystyy vaikuttamaan iäkkään ja vanhuksen suun terveyden ylläpitämiseen mutta myös epävirallisen hoivan, omaisten, osuus on kotona asuvan iäkkään suun terveyden ylläpitämisessä tärkeä. Käytännön apua tarvitaan iäkkään saattajana ja kuljettajana hammashoitolaan ja takaisin kotiinsa - ikäihmisten säännöllistä hammaslääkärillä ja/tai suuhygienistillä käyntiä tulee edesauttaa. Vanhuksen tullessa laitoshoidon suun terveydentila arvioidaan jo tulohaastattelun yhteydessä. Laitoksessa tapahtuva päivittäinen suun hoito suunnitellaan sen tasoiseksi, että se tukee parhaiten potilaan kokonaisuhoitoa. Ikääntyvää ohjataan ja kannustetaan hoitamaan suutaan ja hampaitaan mahdollisimman pitkään itse. Kun hän ei enää itse pysty siihen, vastuu siirtyy hoitajille. (Suomen Hammaslääkäriliiton Vanhustyöryhmä, 2003)

Väestö vanhenee, vanhustenhuoltoa kehitetään ja vanhusten palveluita koskevaa uutta lakia luonnostellaan - tällaisia otsikoita näkyy mediassa. Kotihoitoa kehitetään vanhusten palveluissa - niin myös Ppky Selänteen alueella. Vanhusten sairaanhoidossa tukeudutaan tavanomaisten terveystalvelujen omatoimiseen käyttöön, kotihoidon mahdollisuuksia parannetaan kehittämällä tukipalveluja sekä ympärivuorokautisen hoidon tarpeen ennaltaehkäisemiseksi kehitetään ikääntyneiden hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa, neuvontapalveluja ja henkilöstön osaamista (Selännelehti 30.5.2011). Vanhustenpalvelujen kotihoitoa kehitetään ja pitkäaikaishoidosta pyritään luopumaan. Onko laitoshoido lopulta tarkoitettu vain raihnaisille, elämän viimeisille vuosille?

**"Hitaasti olen vanhentunut,
voimani siirtyneet maahan ja avaruuteen.**

**Kulkuni on verukkaista,
ajatuksetkin hauraita.**

**Elämäkokemukseni tuomaa viisutta
Minulla on muillekin jaettavaksi! "**

(Sirkka-Liisa Kivelä, Hyvä elämä iäkkäänä)

3.3.1 Kotona asuvien ikäihmisten suun terveydenhoidon tukeminen

Suuhygienisti tekee kotikäyntejä yhteistyössä ikäihmistä hoitavan henkilön tai omaishoitajan kanssa. Kotikäynnin tarkoitus on ikäihmisen suun yleiskunnon kartoitus, yksilöllinen suun terveydenhoidon neuvonta ja ylläpitohoidon järjestäminen.

Yhteistyössä mukana: omaishoitajat ja kotisairaanhoidajat sekä seniorineuvolan hoitajat ja 80-vuotiaiden ennaltaehkäisevien kotikäyntien hoitajat

Tieto-taitointerventio: "Ikäihmisten suunhoito-opas"

"Suunhoidon abc - Ohjeita kotihoidon asiakkaan suunhoitoon"

3.3.2 Palveluasunnoissa ja vuodeosastoilla asuvien ikäihmisten suun terveydenhoidon tukeminen

Hammaslääkäri ja hammashoitaja tai suuhygienisti käyvät laitoksissa tekemässä asukkaiden suun yleiskunnon kartoituksen, suunnittelevat yksilölliset suun hoito-ohjeet, jotka kirjataan Effican hoitotyön sivulle sekä suunnittelevat/toteuttavat ylläpitohoitokäynnit asukkaille yhteistyössä laitosten hoitohenkilöstön kanssa.

Suuhygienisti järjestää tarpeen mukaan koulutusta hoitohenkilöstölle monisairaiden ja autettavien ikäihmisten suun päivittäisen hoidon toteuttamisesta.

Yhteistyössä mukana: tehostettu palveluasuminen, päivätoiminta, vuorohoitto (intervalli) ja vuodeosastot: lyhyt- ja pitkäaikaishoitto

Tieto-taitointerventio: "Ikäihmisten suunhoito-opas"

LÄHTEET

Teija Jormanainen, Sirpa Järvinen Suunhoito-opas yläkouluille, 2008

J. Kuusinen ja S. Paloniemi Kasvatusgerontologian teoriaa ja käytäntöä. Teoksessa E. Heikkinen & M. Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 2002

K. Luoma, T. Rätty, A. Moisio, P. Parkkinen, M. Vaarama, E. Mällinen Seniori-Suomi. Ikääntyvän väestön taloudelliset vaikutukset. Sitran raportteja 30. Helsinki 2003

Suomen Hammaslääkäriliiton Vanhustyöryhmä. Ikäihmisten suun hoito. Hammaslääkäriliiton Kustannus Oy, 2003.

Kotihoitoa kehitetään vanhusten palveluissa. Selänne-lehti 30.5.2011

Lasta odottavan perheen suun terveydentilan ja hoidon tarpeen arvio, Asetustyöryhmä, 20.1.2010

Neuvolaikäisten suun terveyden edistämisen yhteistyötoimintamalli, info.stakes.fi, 28.5.2010

7-17 -vuotiaiden terveyden edistäminen ja suun terveystarkastus, SUHAT koululaisten pientyöryhmä, 19.10.2010

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta, 28.5.2009, www.stm.fi

Kotihoidon asiakkaan suunhoidon ABC, 2009 Helsingin kaupungin terveystakeskus, Metropolia ja Helsingin yliopisto

Liite 1

Terveempi Pohjois-Suomi

Oulun Eteläisen osahanke, Ppky Selänteen hankeosio

Suuhygienisti Maija Tytärniemi, 044-4456532, maija.tytarniemi@selanne.net

Ppky Selänne, Suun ja hampaiden huolto

SUUN TERVEYDEKSI - Tieto tukee terveyttä

11.2.2010

“JUURET menneestä ja SIIVET tulevaisuuteen”

Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon suun terveyden edistämistyön nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus

1.

Nykytilanne

- a) terveystkasvatusmenetelmät - mitä materiaalia teillä on käytössä?
- b) "terveystkasvatus" hoitajat - kuka tekee ryhmien terveystneuvontaa?
- c) terveystkasvatusryhmät - mitä ryhmiä teillä on valmiina?

Oletko tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen?

Miten itse koet

- a) terveystneuvonnan/ohjaamisen?
- b) oman osaamisen/menetelmät, tutkittu tieto yms.?

Mitä tunteita terveystneuvonta ryhmätilaisuutena herättää?

2.

Tarpeiden kartoitus - mitä voisi parantaa?

Mitä ongelmia ja uhkia olet huomannut terveystneuvontatyössä?

Mitkä asiat vaikuttavat tulevaan kehitykseen?

-Mitä pitäisi tehdä toisin kuin nyt?

Terveystneuvontatyö - Mitä ryhmiä pitäisi olla ehdottomasti?

Mitä uusia näkökulmia - miten uudistua?

Mitä toivot kuntayhtymän eri toimipisteiden yhteistyöltä terveystneuvontatyössä?

Mitä mahdollisuuksia muutos tuo?

Liite 2

Terveempi Pohjois-Suomi

Oulun Eteläisen osahanke, Ppky Selänteen hankeosio

Suuhygienisti Maija Tytärniemi, 044-4456353, maija.tytarniemi@selanne.net

Ppky Selänne, Suun ja hampaiden huolto

**Ppky Selänteen suun ja hammashuollon
ikäihmisten suun terveydenhoidon
nykytilanteen kartoitus ja tarpeiden kartoitus 8.9.2011**

1. Nykytilanne

Minkälaista yhteistyötä teette...

- a) kotona asuvien ikäihmisten ja omaishoitajien kanssa ja tekevätkö terveyden- tai sosiaalihuollon ammattilaiset ehkäisevillä kotikäynneillä suunhoidon tarpeen kartoitusta?
- b) kotipalvelun ja kotisairaanhoidon asiakkaiden (yli 65 v.) sekä hoitajien kanssa ja tehdäänkö yleisen toimintakyvyn kartoituksen kartoittava kysely suun terveydestä?
- c) lyhytaikaisessa tai pitkäaikaisessa laitoshoidossa (vuodeosastot ja vanhainkodit) olevien ikäihmisten sekä hoitohenkilöstön kanssa ja arvioidaanko potilaan suun terveys tulohaastattelun yhteydessä?

2. Tarpeiden kartoitus

Väestö vanhenee - miten suun ja hampaiden huollon toimintaa voisi kehittää ikäihmisten suun terveyden näkökulmasta/resurssit/ työnjako ja miten se vaikuttaisi ikäihmisiin, palveluihin jne?

- a) ikäihmisten kotona asumisen tukemisen kannalta?
- b) laitoshoitohenkilöstön työn tukemisen kannalta?

KIITOKSET YHTEISTYÖSTÄ

**Terveempi Pohjois-Suomi hankkeen Ppky Selänteen hankeosion
projektipäällikkö Leena Aholalle**

Ppky Selänteen kuntayhtymän johtaja Johanna Kiiskilälle

Ppky Selänteen hoitotyönjohtaja Tarja Vaitiniemelle

**Ppky Selänteen suun ja hampaiden huollon
johtava hammaslääkäri Tapio Hylkilälle
ja koko suun ja hampaiden huollon henkilöstölle**

**Ppky Selänteen neuvolatoiminnan sekä koulu- ja opiskelu-
terveydenhuollon terveydenhoitajille**

Ppky Selänteen varhaiskasvatuksen ja päivähoidon henkilöstölle

Ppky Selänteen hoito- ja vanhustyön henkilöstölle

**Haapajärven sivistyspalvelun henkilöstölle
Kärsämäen sivistyspalvelun henkilöstölle
Pyhäjärven sivistyspalvelun henkilöstölle
Reisjärven sivistyspalvelun henkilöstölle**

ja kaikille Teille, jotka olette auttaneet tämän projektin onnistumisessa